

ORTHOS

ORTHOS → Jutrznia (II).

ORTHOSIA in CARIA (ruiny k. wsi Donduram, pd.-zach. Turcja), biskupstwo staroż. w mieście nad Meandrem (od VII w. prz. Chr. zasiedlane przez Kimerów, Jonów i Persów), należące do metropolii Stauropolis w rzym. prowincji Karia; znany 1 biskup z V w.; obecnie bpstwo tytuł.; zachowały się staroż. grobowce w nekropoli i pozostałości bizant. budowli.

Quien I 907-908; Gams 447; AnPont 2009.

Bożena Modzelewska

ORTHOSIA in PHOENICIA (ruiny Bordj Hakmon El-Yehoudi k. Tripolisu, zach. Syria), wzmiankowane w 1 Mach 15,37 jako port, siedziba bpstwa staroż. istniejącego w V w., a w VI w. podporządkowanego metropolii Tyr w rzym. prowincji Fenicja I; w IX w. połączono je z Tartus (staroż. Antadarus); znani 3 biskupi z V w.; w okresie wypraw krzyżowych erygowano diecezję rzym.kat.; od XIV w. bpstwo tytularne.

Quien II 825; Gams 434; HierCat I 396; AnPont 2009.

Bożena Modzelewska

ORTIZ, Ortisius, JAKUB SJ, ur. ok. 1564 w Chabra (Andaluzja), zm. 11 X 1625 w Nieświeżu, filozof.

Studiował filozofię i teologię w Kordowie, gdzie 1583 wstąpił do zakonu i po nowicjacie 1585-87 uzupełniał studia teol.; 1587 rozpoczął pracę nauczyciela szkół niższych w Alba Julia w Siedmiogrodzie; po wydaleniu jezuitów z księstwa 1588 przybył do Polski i nauczał syntaksy oraz poetyki w Lublinie, a od 1590 w Poznaniu, gdzie 1591 przyjął święcenia kapł.; 1591-94 wykładał tam filozofię, a 1594-97 w Akademii Wil.; należał do komisji badającej jez. *Ratio studiorum* z 1591; 1598 uczestniczył w otwarciu Wydz. Teologicznego w kolegium pozn. i z R. Singletonem wykładał tam teologię dogm.; od 1601 prowadził ponownie wykłady w Akademii Wil., gdzie 1602 otrzymał doktorat z teologii; 1609 objął urząd kanclerza Akademii; po pożarze Wilna 1610-13 wykładał teologię i homiletykę w Pułtusk; po powrocie do Wilna 1613-19 ponownie pełnił obowiązki kanclerza.

W nauczaniu teologii opierał się na *Summie* Tomasza z Akwinu oraz na dziełach → Grzegorza z Walencji, przez co torował drogę → suarezanizmowi w Polsce; zachował się w kilku rękopisach w pol. bibliotekach wykłady O. z filozofii, teologii i homiletyki z Pułtusk, które zawierają 25 sposobów konstruowania i retor. opracowania kazań oraz wskazują na początki manieryzmu barok. w Polsce.

Indeks biograficzny, HNP VI 481-482; B. Natoński, PSB XXIV 266-268; L. Piechnik, SPTK III 264-265; R. Darowski, *Jakub O. SJ (1564-1625), profesor filozofii w Poznaniu i w Akademii Wileńskiej*, SPCh 19(1983) z. 2, 5-24; tenże, *Nowe źródła do działalności filozoficznej Jakuba O. SJ (1564-1625)*, SPCh 22(1986) z. 2, 15-24; tenże, *Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI wieku*, Kr 1994, 288-312; tenże, *L'activité philosophique de Diego O. SJ (1564-1625) en Pologne et en Lituanie*, Forum Philosophicum 4(1999) 219-234.

Ludwik Grzebień

ORTODOKSJA (gr. *orthos* poprawny, *doksa* sąd, zdanie, opinia, chwala), to, co jest prawdziwe, słuszne, prawowierne; jej dopełnienie stanowi → ortopraksja, a przeciwieństwo → heterodoksja; jako o. określa się także Kościoły prawosł. lub ich teologię, liturgię i prawodawstwo; protestanci o. odnoszą do teologii luteranckiej i reform., uprawianej od XVI do XVIII w. (teologia staroprotest.), a anglikanie do własnej doktryny teol. i liturg. praktyki życia kośc.; wszystkie Kościoły i wspólnoty chrześc. uważają ją za istotę swojej tożsamości konfesyjnej; dotychczasowa chrześc. o. statyczna (wyznaniowa) we współcz. epoce ekumenii rozwija się stopniowo w o. otwartą, ekum.; o. występuje również w wielkich monoteistycznych religiach świat. (zwł. w → judaizmie i → islamie) oraz w dialogu międzyrel. (bilateralnym i multilateralnym).

Stanisław Józef Koza

I. W Kościele katolickim. II. W Kościołach prawosławnych. III. W Kościołach i wspólnotach protestanckich – A. W Kościołach luteranckich. B. W Kościołach reformowanych. IV. W Kościołach anglikańskich. V. W judaizmie. VI. W islamie. VII. W dialogu międzyreligijnym.

I. W KOŚCIELE KATOLICKIM – Termin o. nie występuje w NT, niemniej jednak używane są sformułowania wyrażające jego treść; w *Listach pasterskich* rozróżnia się naukę zdrową i fałszywą (1 Tm 1,10; 2 Tm 4,3; Tt 1,9; 2,1) oraz potępia fałszywych nauczycieli, którzy przepowiadają co innego niż apostołowie (1 Tm 1,3-7; 2 Tm 3,1; 4,1-5); wiara chrześc. jest poznaniem prawdy (Tt 1,1; 1 Tm 2,4; 4,3; 2 Tm 2,25; 3,7n) będącej zdrową i dobrą doktryną (Tt 1,9; 2,1; 1 Tm 1,10; 4,6; 2 Tm 4,3); warunkiem zbawienia jest jej wyznawanie i odrzucenie innych; NT zna apost. funkcję potępiającego odrzucenia; wywodzi się ona z prawa i obowiązku wiernych do poznania prawdziwej nauki, która oznacza wyznawanie wiary przynoszącej zbawienie (→ anatema I); autorzy nowotest. mają świadomość, że słowo Boże skierowane do człowieka jest słowem prawdziwym; kładą nacisk na to, by przekazywać zapisane przez siebie treści Objawienia w sposób niezmienny, gdyż istnieje jedność między prawdą zapisaną w ich słowach, wiarą i wspólnotą z Bogiem.

Dla autorów patryst. (np. → Euzebiusz z Cezarei) i w tekstach Soboru → Efeskiego oraz Soboru → Chalcedońskiego o. oznacza gł. tradycyjne i powsz. nauczanie Kościoła, tak jak zostało to przekazane przez apostołów i ich następców; w kat. ujęciu wyznacznikami o. jest → Tradycja jako ciągłość eklesjalnej nauki o zbawieniu oraz dogmat sformułowany normatywnie przez → Nauczycielski Urząd Kościoła; dla określenia o. istotne znaczenie posiada Kościół apost., gdyż jest trwałym fundamentem Kościoła wszystkich czasów, a przez to obiektywną normą wiary; z tego rozumienia zrodziło się pojęcie → depozytu wiary, za pomocą którego Sobór Wat. I określił pełnię Objawienia powierzonego Kościołowi, aby go wiernie strzegł i autorytatywnie wyjaśniał, nic do niego nie dodając (DH 3020); doktryna kat. podlega jednak rozwojowi, który się wyraża w wypracowaniu nowych pojęć oraz lepszym i głębszym przeniknięciu rozumowym treści Objawienia (→ dogmatów ewolucja); ten wysiłek intelektualny służy m.in. przybliżeniu orędzia zbawienia ludziom różnych kultur, a także wyraża i odpowiednio umożliwia wyznawanie jednej wiary; istnieje wzajemna relacja między słowem Kościoła a słowem Bożym; nauka Kościoła autentycznie wykłada i wyjaśnia *Pismo Święte* jako podstawowe dla siebie źródło Objawienia; jedyny i niepowtarzalny charakter Objawienia domaga się, by studia nauki Kościoła pozostały podporządkowane źródłu bibl.; jednocześnie nauka Kościoła, będąc rzeczywistością hist., potrzebuje interpretacji i aktualizacji, podobnie jak *Pismo Święte*; w tym nieustannym i jednoczącym rozumieniu i przepowiadaniu słowo Boże pozostaje stałym punktem odniesienia i odnowy.

Współcześnie często ocenia się treść o. w odniesieniu do → ortopraksji, wskazując na łączność między teorią i praktyką, nauczaniem i życiem, byciem i działaniem; dzięki temu o. jest chroniona przed zbyt pojęciowym i teor. ujęciem wiary; ustalenie o. staje się niekiedy problematyczne, zwł. w kontekście pluralizmu teol. (→ pluralizm III); jednak wiążącą wykładnią o. pozostają wypowiedzi Nauczycielskiego Urzędu Kościoła, np. → *Katechizm Kościoła Katolickiego* i jego *Kompendium*.

J.B. Metz, *Glaube in Geschichte und Gesellschaft*, Mz 1977, 1992³; G.B. Sala, NDT 994-1018; O. und Heterodoxie, ConcD 23(1987) 267-350; R. Fischella, *Lexicon. Dizionario teologico enciclopedico*, Casale Monferrato 1993, 2004⁴, 733; K. Hemmerle, *Die Wahrheit Jesu. Ausgewählte Schriften*, Fr 1996, II 176-198; R. Feiter, LThK VII (2006) 1156-1158.

Józef Warzeszak

II. W KOŚCIOŁACH PRAWOSŁAWNYCH – o. wiąże się z ich kośc. samookreśleniem (staro-cerkiewno-słowiańskiej *prawosławije*, ros. *prawoslawijnaja Cerkow*, ang. *Orthodoxy*, franc. i niem. *Orthodoxie*; → liturgia II D); wyraża ich apost. pochodzenie, teologię i liturgię (z hierarchiczno-sakramentalną strukturą eklesjalną).